

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№4

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

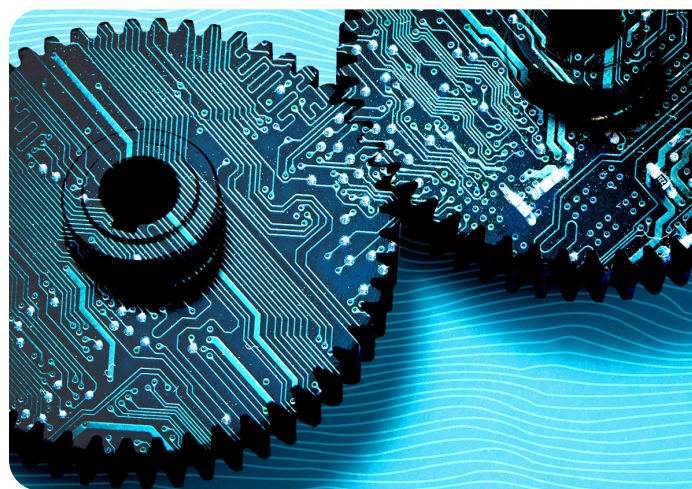
ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afrovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellashtirish
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

STRATEGIC INTEGRATION OF BUSINESS PLANNING AND FORECASTING IN INDUSTRIAL ENTERPRISES.....	11
Sharipov K.A., Ismatullayev T.R.	
ВКЛАД БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ МАХАЛЛЕЙ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН: МЕХАНИЗМЫ, ДИНАМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ	21
Бабаназарова Гульзар Зиуатдиновна	
BUDJET TASHKILOTLARIDA XARAJATLARNI REJALASHTIRISH VA MOLIYAVIY NAZORATNI TASHKIL ETISH.....	27
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
FERMER XO'JALIKLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA SUBSIDIYA AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH.....	32
Xakimov Zafar Ibragimovich	
IQTISODIY O'SISHGA ERISHISHDA DAVLAT INNOVATSION VA INVESTITSION SIYOSATINING O'RNI	38
Xaydarova Yorqinoy Asqar qizi	
QURILISH SANOATIDA KORXONALARNI MOLIYALASHTIRISHNING NAZARIY KONSEPSIYALARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLARI.....	44
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
ОСОБЕННОСТИ ВЫБОРА СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА	50
Абдуллаева Матлуба Нематовна, Акбарова Муфаррах Мухитдиновна	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ КОМПАЕНС-КОНТРОЛЯ В КОМПАНИЯХ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ УЧАСТИЕМ В УЗБЕКИСТАНЕ	56
Халтурдиев Айтмурат Маратович	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ICHKI BELGILARI	64
Saatova Lolaxon Ergashevna	
INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA OZIQ-OVQAT KORXONALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH MEKANIZMLARI	71
Pulatov Abdullo	
MAJBURIY IJRO ETISH CHORALARINI TAKOMILLASHTIRISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA.....	76
Axmedov Zafarjon Zokirjon	
МОДЕЛЬ ИНТЕГРИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ ESG-ТРАНСФОРМАЦИИ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ НА ПРЕДПРИЯТИИ ПО ПРОИЗВОДСТВУ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВКИ	80
Ташпулатов Дильмурад Рустамович	
KORPORATIV KORXONALARDA KAPITALNI BYUDJETLASHTIRISH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	85
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
INNOVATSION MENEJMENTDA KOMMUNIKATSIYA VA TASHKILY MOSLASHUVCHANLIKNING ROLI: O'ZBEKISTON SHAROITI MISOLIDA	92
Atamatov Abdusalil Salomovich	
QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING AHAMIYATI VA UNING SALOHİYATINI BELGILOVCHI OMILLAR	97
Qodirov Baxodir Tursunovich, To'rayev Qaxramon Zokirjonovich	

NAMANGAN VILOYATIDA AYOLLAR TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA TADBIRKORLIK MUHITINI BAHOLASH	103
Raximova Moxigul Isroiljonovna	
O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISH BILAN BOG‘LIQ MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI	107
Davitova Shaxzoda Doniyor qizi	
ANALYSIS OF THE FORMATION OF MARKET DEMAND AND THE ESTABLISHMENT OF EQUILIBRIUM IN A MARKET ECONOMY	112
Kamilova Nargiza	
BO‘LAJAK FIZIKA O‘QITUVCHILARINI NANOTEXNOLOGIYA SOHASIDAGI BILIMLARNI TAQDIM ETISHGA VA O‘QITISHGA TAYYORLASH METODIKASI	115
Sottarov Abduvali Umirqulovich	
INTEGRATING AI INTO STRATEGIC MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	120
Uktamova Durdona Bakhtiyor qizi, Sultonali Umaraliyevich Mekhmonov	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA IJTIMOYIY HISOBOTLAR VA ULARNING AHAMIYATI	130
Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich	

BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA IJTIMOY HISOBOTLAR VA ULARNING AHAMIYATI

Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada barqaror rivojlanish sharoitida ijtimoiy hisobotlar va ularning ahamiyati yoritib berilgan, ijtimoiy hisobotlarni tuzish bo'yicha taklif va tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: inson kapitali, ijtimoiy imkoniyatlar, gender tenglik, ijtimoiy hisobotlar, mahsulot javobgarligi.

Abstract. This article examines the role and significance of social reporting in the context of sustainable development and provides recommendations and proposals for the preparation of social reports.

Keywords: human capital, social opportunities, gender equality, social reporting, product responsibility.

Аннотация. В данной статье раскрывается значение социальных отчетов в условиях устойчивого развития, а также представлены предложения и рекомендации по их составлению.

Ключевые слова: человеческий капитал, социальные возможности, гендерное равенство, социальная отчетность, ответственность за продукцию.

KIRISH

ESG dagi “S” ijtimoiy degan ma’noni anglatadi. Asosan, ESGning ijtimoiy yo’nalishi inson huquqlari va tenglik masalalarini qamrab oladi — tashkilotning odamlar bilan munosabatlari, shuningdek, uning siyosati va harakatlarining shaxslar, guruhlar va jamiyatga ta’sirini ifodalaydi.

Biznes kontekstida u barcha odamlarning axloq, adolat va farovonlik tamoyillari asosida o’zaro munosabatlarini baholaydi. Bu ularning o’z xodimlariga qanday munosabatda bo’lishi kabi asosiy jihatlarni ham, mijozlar, hamkorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga ta’siri kabi keng qamrovli jihatlarni ham o’z ichiga oladi.

Unda tengsizlik, mehnat sharoitlari, inson huquqlari, mahsulot xavfsizligi, jamiyat bilan aloqalar, ta’minot zanjiri shaffofligi va boshqa masalalar ko’rib chiqiladi. ESG ijtimoiy samaradorlik ko’rsatkichlari xilma-xillik, daromad tengligi, ish joyidagi jarohatlar darajasi, xayriya faoliyati hamda yetkazib beruvchilarning mehnat amaliyoti kabi ko’rsatkichlarni o’z ichiga olishi mumkin.

Ushbu omillarning maqsadi tashkilotning operatsiyalarda, global ta’minot zanjirlarida va mahalliy hamjamiyatlarda insoniy majburiyatlarini qanchalik to’g’ri bajarayotganini o’lchashdir.

ESGning ijtimoiy ustunini muvaffaqiyatli qabul qilgan tashkilotlar biznesning o’z-o’zidan teng bo’lmagan jamiyat kontekstida ishlashini tan oladi. Bu shuni anglatadiki, ayrim shaxslar boshqalarga nisbatan ko’proq tizimli tengsizlik va adolatsizliklarga duchor bo’ladi, va korxonalar o’z nazorati doirasidagi bunday adolatsizliklarni bartaraf etish uchun javobgar hisoblanadi.

Aks holda, ular o’zlarini qo’llab-quvvatlaydigan tizimning ishtirokchilariga aylanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Prades J va boshqalar tomonidan 1991-yilda quyidagicha ta’rif keltirilgan: “Rivojlanish — bu munosabat, afzalliklar, turmush tarzi, standartlar va e’tiqod tizimlari bilan bog’liq qadriyatlar masalasidir va, bizning fikrimizcha, bu qadriyatlar jamiyatning barqaror evolyutsiyasini ifodalaydi, chunki ular uning ustuvor masalalari uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega”.

Villeneuve C. fikriga ko’ra, 2001-yilda “Rivojlanish insonning kutganlariga javob berishi kerak, bu inson hayotining sifati masalasi bo’lib, u insonning sog’liqni saqlash, ta’lim, xavfsizlik va boshqalar kabi muhim ehtiyojlarini qondirishi kerak”.

Ushbu ta'riflarga United Nations tomonidan 1986-yilda berilgan ta'rifni ham kiritish mumkin, unda rivojlanish "umumiy aholining farovonligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va siyosiy jarayon" sifatida ta'riflangan. Ushbu ta'rif orqali BMT rivojlanish jarayonining ajralmas qismi sifatida aholining farovonligiga alohida e'tibor qaratadi.

Mawhinney M o'z asarlarida quyidagicha to'xtalib o'tadi: "Barqaror rivojlanish ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlaydigan va shaxslarning ehtiyojlarini e'tirof etadigan rivojlanish, atrof-muhitni samarali himoya qilishni va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydigan rivojlanish, iqtisodiy o'sish va ish o'rinlarini yaratishning yuqori va barqaror darajasini saqlab qolishga qaratilgan rivojlanish" deb ta'riflaydi va mazkur ta'rif asosan tabiiy resurslarni oqilona boshqarish hamda barqaror bandlik uchun yangi imkoniyatlar yaratish orqali iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash konsepsiyasiga qaratilgan.

Barbier E tomonidan 2016-yilda taklif qilingan ta'rifga ko'ra, "barqaror iqtisodiy rivojlanish qashshoqlikdan aziyat chekkan aholining turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan bo'lib, bu yaxshilanishni to'g'ridan-to'g'ri daromadning oshishi, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishning yaxshilanishi, asosiy xizmatlardan (suv, sanitariya) foydalanish imkoniyati, ta'limdan foydalanish imkoniyati nuqtayi nazaridan o'lchash mumkin yoki bilvosita umumiy iqtisodiy o'sishni oshirish orqali amalga oshiriladi".

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda induksiya, deduksiya, tizimli va qiyosiy tahlil, guruhlash, eksperiment, adaptiv usullar, integratsion yondashuvlar, aktivlar qadrsizlanish hisobi va usullarini takomillashtirish masalalari bo'yicha xalqaro tajribalar tahlili va aprobatsiyasidan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

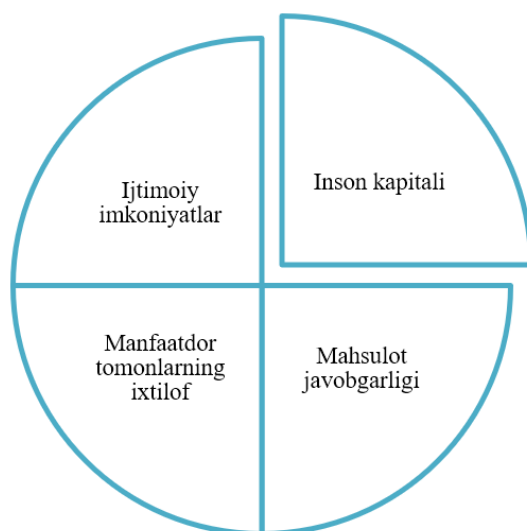
ESG ijtimoiy mavzularini atrof-muhit muammolari kabi o'lchash oson bo'lmasligi mumkin, ammo kompaniyalar o'zlarining manfaatdor tomonlariga ijtimoiy ta'sirni qanday aniqlashlari va hisobot berishlarini boshqaradigan bir qancha tendentsiyalar mavjud. Dunyoning ko'p joylarida ijtimoiy masalalar qonunga kiritilgan (masalan, eng kam ish haqi, ishchilarning sog'lig'i va xavfsizligi standartlari, qullikka qarshi qoidalar, ma'lumot tarqatuvchilarni himoya qilish, ma'lumotlar maxfiyligi va boshqalar).

Qo'shimcha omillarga mijozlar va hamkorlarning kutganligi, xodimlarning faolligi, boykotlar, NNT va lobbi guruhlarini bosimi va boshqalar kiradi.

Shuning uchun xayriya va ish joyini xayriya qilish 1900-yillarning boshidan beri kompaniyalar uchun qaytarib berish usuli sifatida paydo bo'lgan bo'lishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan bu xayriya tashabbuslari muvofiqlik, risklarni boshqarish, xodimlarni jalb qilish va boshqalar kabi biznesning boshqa sohalarini bilan birlashishga moyil bo'ldi va yaxlit korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KSS) dasturlariga aylandi.

Bugungi kunda ko'pgina kompaniyalar ESGda S ostida o'zlarining KSS dasturlari haqida hisobot berishadi.

Quyida keltirilgan rasmda ijtimoiy hisobotning ba'zi muhim jihatlari to'g'risida ma'lumot keltirib o'tilgan (1-rasm).

1-rasm. Ijtimoiy masalalarning muhim jihatlari¹

1 Muallif tomonidan tizimlashtirilgan

Inson kapitali – bu kompaniya taklif qiladigan mahsulot va xizmatlarga hissa qo‘shadigan odamlar, shu jumladan xodimlar, etkazib beruvchilar va boshqalar.

Mahsulot javobgarligi masalasi mahsulot va xizmatlarning jamiyatga, hayot sifatiga, xavfsizligiga va adolatli natijalarga ta’siri haqida gapiradi.

Manfaatdor tomonlar ixtilofi masalasi biznes amaliyotida oshkoralik va axloq qoidalariga bo‘lgan talablarning ortishi bilan bog‘liq.

Ijtimoiy imkoniyatlar masalasi kompaniyalarning yaxshilik uchun kuch bo‘lishi, resurslardan adolatli foydalanish, sog‘liq va o‘shirishga ijobiy hissa qo‘shishning ko‘plab usullariga ega ekanligini anglatadi. Bu xayriya orqali yoki kam ta‘minlangan ijtimoiy guruhlarga mahsulot va xizmatlardan foydalanishni ta‘minlash orqali bo‘lishi mumkin.

Ijtimoiy masalalarni baholashda SASB, GRI va boshqalar kabi turli xil ESG hisobot tizimlari va standartlari mavjud.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ijtimoiy masalalarni qamrab olgan, foydalanuvchilar va jamiyatga foydali ma’lumotlarni bera oladigan hamda qaror qabul qilishda yordam beradigan ijtimoiy hisobotni ishlab chiqishni tavsiya etamiz.

Mazkur dissertatsiya ishimizda yuqorida ta’kidlab o‘tilgan ijtimoiy muammolar, korxonalar tomonidan ijtimoiy masalalarga ta’sir etilishi mumkin bo‘lgan holatlardan kelib chiqqan holda, ijtimoiy masalalarni o‘zida qamrab olgan ijtimoiy hisobotni tayyorlashni taklif etamiz va mazkur hisobot shakli quyidagi rasmda keltirib o‘tilgan (2-rasm).

“ _____ ” korxonaning ijtimoiy hisobot shakli

Ko‘rsatkichlar	O‘lchov birligi	O‘tgan yilda	Hisobot yilida
Ishchi va xodimlar soni va bandlik barqarorligi	kishi		
Ishchi va xodimlar almashinuvi darajasi ¹			
O‘rtacha ish haqi darajasi	so‘mda		
Gender tenglik ko‘rsatkichi:			
- Erkaklar soni	kishi		
- Ayollar soni	kishi		
Ishchi va xodimlar orasida yoshlarning ulush ko‘rsatkichi ²	foizda		
Ishlab chiqarishdagi baxtsiz xodisalar soni	dona		
Kamsitish holatlari soni	dona		
Asossiz ishdan bo‘shatilganlar soni	kishi		
Jarohatlanish chastotasi ³			
Xavfsizlik treninglar soni	dona		
Malaka oshirish trening soatlari	soat		
Malaka oshirish xarajatlari	so‘mda		
Malaka oshirish intensivligi ⁴			
Yuqori malakali xodimlar ulushi	foizda		
Mijozlar qoniqish indeksi ⁵			
Mahsulot xavfsizligi ⁶			
Ma’lumotlar maxfiyligi ⁷			
Ijtimoiy loyihalarga investitsiyalar miqdori	so‘mda		

Izoh:

¹ Mazkur ko‘rsatkich jami ishdan ketgan ishchi va xodimlar sonini korxonaning o‘rtacha ishchi va xodimlar soniga bo‘lish orqali hisoblab topiladi.

² Mazkur ko‘rsatkich jami yosh ishchi va xodimlar sonini jami ishchi va xodimlar soniga bo‘lish orqali hisoblab topiladi.

³ Mazkur ko‘rsatkich jami baxtsiz xodisalar sonini jami ishchi va xodimlar soniga bo‘lish orqali hisoblab topiladi.

⁴ Mazkur ko‘rsatkich jami malaka oshirish soatlarini jami ishchi va xodimlar soniga bo‘lish orqali hisoblab topiladi.

⁵ Mazkur ko‘rsatkichni hisoblash tartibi dissertatsiyada batafsil yoritib berilgan.

⁶ Mazkur ko‘rsatkichni hisoblash tartibi dissertatsiyada batafsil yoritib berilgan.

⁷ Mazkur ko‘rsatkichni hisoblash tartibi dissertatsiyada batafsil yoritib berilgan.

2-rasm. Korxonalar va tashkilotlar tomonidan ijtimoiy hisobot shakli²

2 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Mazkur ijtimoiy hisobot o'z ichiga korxonalar va tashkilotlar hamda ularning faoliyati natijasida ijtimoiy muhitga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy muammolarni va ularni baholashni qamrab olgan bo'lib, bu orqali foydalanuvchilarga, umuman olganda, jamiyatga zaruriy axborotlarni o'zida mujassam etadi va ularning to'g'ri qarorlar qabul qilishiga yordam berish maqsad qilingan.

Quyida mazkur hisobotda keltirib o'tilgan ba'zi ko'rsatkichlar xususida so'z yuritiladi. Xususan, mijozlar qoniqish indeksi ko'rsatkichi ijtimoiy masalalarda muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Mijozlar qoniqish indeksi bu korxonaning mijozlari mazkur korxonadan qanchalik darajada mamnunligi bilan belgilanadi va u quyidagilar asosida baholanadi (1-jadval).

1-jadval. Mijozlar qoniqish indeksining asosiy ko'rsatkichlari³

№	Ko'rsatkichlar nomi	Belgisi
1	Yetkazib berilgan mahsulot va ko'rsatilgan xizmat sifati	Q ₁
2	Mahsulot va ish xizmatning bahosini muvofiqligi	Q ₂
3	Mahsulotlarni yetkazib berish va xizmat ko'rsatish tezligi	Q ₃
4	Mahsulotlarni yetkazib berish va xizmat ko'rsatishda xodimlarning muomilasi	Q ₄
5	Yetkazib berilgan mahsulot va ko'rsatilgan xizmatdan umumiy qoniqish	Q ₅

Har bir ko'rsatkich mijozlardan to'plangan so'rovnomalalar asosida baholanadi va hisoblab topiladi. So'rovnomalalar uchun maksimal ball 5 ball etib belgilanadi (2-jadval).

2-jadval. Asosiy ko'rsatkichlarni baholash⁴

Ko'rsatkich	Jami ko'rsatkichdagi ulushi (W)	So'rovnomalalar bo'yicha o'rtacha ball (A)	Baholash W×A
Yetkazib berilgan mahsulot va ko'rsatilgan xizmat sifati(Q ₁)			
Mahsulot va ish xizmatning bahosini muvofiqligi(Q ₂)			
Mahsulotlarni yetkazib berish va xizmat ko'rsatish tezligi(Q ₃)			
Mahsulotlarni yetkazib berish va xizmat ko'rsatishda xodimlarning muomilasi(Q ₄)			
Yetkazib berilgan mahsulot va ko'rsatilgan xizmatdan umumiy qoniqish(Q ₅)			

Shundan so'ng mijozlar qoniqish indeksi jami baholashlarning umumiy miqdorini so'rovnomalarga qo'yilishi kerak bo'lgan maksimal ball — 5 ballga bo'lib, 100 ga ko'paytirish orqali foizda hisoblanadi. Chiqqan foiz natijasiga qarab mijozlar qoniqish indeksiga quyidagi tartibda baho beriladi (3-jadval).

3-jadval. Mijozlar qoniqish indeksi bo'yicha darajasini aniqlash

Mijozlar qoniqish indeksi (%)	Talqin etilishi
90-100%	Juda yuqori qoniqish
75-89%	Yaxshi
60-74%	O'rtacha
60% dan past	Past qoniqish

Keyingi ko'rsatkich bu mahsulot xavfsizligi ko'rsatkichi bo'lib, mazkur ko'rsatkich ham bir qancha indikatorlar ta'siri asosida baholanadi. Mahsulot xavfsizligi quyidagi indikatorlar asosida hisoblab topiladi:

1. Nuqsonli mahsulotlar darajasi:

$$\text{Nuqsonli mahsulotlar darajasi} = \frac{\text{Nuqsonli mahsulotlar soni}}{\text{Jami mahsulotlar soni}} \quad (1)$$

3 Muallif tomonidan tizimlashtirilgan

4 Muallif tomonidan tizimlashtirilgan

2. Bozordan qaytgan mahsulotlar darajasi:

$$\text{Bozordan qaytgan mahsulotlar darajasi} = \frac{\text{Qaytarib olingan mahsulot}}{\text{Jami sotilgan mahsulot}} \quad (2)$$

3. Mijozlar shikoyatlar darajasi:

$$\text{Mijozlar shikoyatlari darajasi} = \frac{\text{Shikoyatlar soni}}{\text{Sotuvlar soni}} \quad (3)$$

Shundan so'ng, mahsulot xavfsizligi ko'rsatkichi quyidagi formula asosida hisoblab topiladi:

Mahsulot xavfsizligi ko'rsatkichi = \sum (ko'rsatkich qiymati \times ko'rsatkich vazni

Ma'lumotlar maxfiyligi ko'rsatkichi — bu korxonada tomonidan yig'iladigan, saqlanadigan va qayta ishlanadigan shaxsiy hamda tijorat ma'lumotlarining ruxsatsiz foydalanish, oshkor etish yoki yo'qotilishdan himoyalash darajasini ifodalovchi ko'rsatkich hisoblanadi va quyidagi indikatorlar asosida hisoblab topiladi:

1. Ma'lumotlar buzilish holatlari:

$$\text{Ma'lumot buzilish holatlari} = \frac{\text{Ma'lumot buzilish holatlari}}{\text{Yil}} \quad (1)$$

2. Axborot xavfsizligi investitsiyalari:

$$\text{Axborot xavfsizligi investitsiyalari} = \frac{\text{IT xavfsizlik xarajatlari}}{\text{Umumiy IT xarajatlari}} \quad (2)$$

3. Xodimlarning xavfsizlik masalasida amalga oshirgan trening darajasi:

$$\text{Trening darajasi} = \frac{\text{Xavfsizlik bo'yicha trening olgan xodimlar}}{\text{Jami xodimlar}} \quad (3)$$

Shundan so'ng, ma'lumotlar maxfiyligi ko'rsatkichi quyidagi formula asosida hisoblab topiladi:

Ma'lumotlar maxfiyligi ko'rsatkichi = \sum (ko'rsatkich qiymati \times ko'rsatkich vazni

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shunday xulosa qilishimiz mumkinki, ijtimoiy masalalar ham ESG boshqaruvida muhim ahamiyatga ega bo'lib, bunda ishchi-xodimlar uchun yaratilgan ish sharoitlari, ishlab chiqarilgan mahsulotlar va ko'rsatilgan xizmatlarning talab darajasi, mijozlarning mahsulotlar va xizmatlardan qoniqish hissi hamda ma'lumotlar xavfsizligi kabi masalalar qamrab olinadi.

Mazkur masalalar ham korxonada va tashkilotlar faoliyatining uzluksiz va barqaror bo'lishini kafolatlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Prades J, Vaillancourt J, Tessier R (1991), " Environnement et développement : questions éthiques et problèmes socio-politiques ", Les Editions Fides, Page 48.
2. Villeneuve C (1998), " Qui a peur de l'an 2000 ? guide d'éducation relative à l'environnement pour le développement durable ". Québec Multimondes, 303 Pages.
3. ONU (1986), " Déclaration sur le droit au développement ", ONU, 4 Pages.
4. Mawhinney M (2008), " Sustainable development: understanding the green debates ", John Wiley & Sons, 15 April 2008, Page 6.
5. Barbier E (2016), " Sustainability and development ", Annual Review of Resource Economic, vol 8, issue 1, Pages 261-280.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100